

תוכן עניינים

1.	מבוא	5
2.	סקירת ספרות	6
2.1	אלימות ומאפייניה	6
2.2	אלימות בבתי הספר	7
2.3	אקלים בית ספרי	9
2.4	השפעתו של צוות המורים על האלימות בבתי הספר	10
2.5	אלימות מודרנית	11
2.6	התערבויות כפתרונות בארץ ובעולם	12
2.7	זרמי החינוך של הבית ספר הממלכתי ובית הספר הממלכתי דתי	13
3.	מתודולוגיה	15
3.1	הקדמה	15
3.2	כלי מחקר	15
3.2.1	כלי מחקר כמותיים	15
3.2.2	כלי מחקר איכותני	16
3.3	הליך המחקר	16
3.4	מגבלות המחקר	16
4.	ממצאים	17
4.1	שאלות המחקר	17
4.2	השערות המחקר	17
4.3	מהימנות המחקר	18
4.4	נתונים דמוגרפיים	18
4.5	אלימות כללית	21
4.6	אלימות מילולית	21
4.7	אלימות פיזית	22
4.8	אלימות חברתית	22
4.9	אלימות דיגיטלית	23
4.10	תחושת ביטחון בבית הספר	24
4.11	ביטחון ואקלים בית ספרי בראייה איכותנית	24
5.	דיון ומסקנות	25
5.1	אלימות כוללת בבית הספר	26
5.2	אלימות מילולית ואלימות פיזית	26
5.3	אלימות חברתית ואלימות מודרנית	27
5.4	תחושת ביטחון בבית הספר	27
5.5	אקלים בית ספרי	27
6.	סיכום	28
7.	מקורות	29

1. מבוא

מסגרת בית הספר, בין אם בארץ או בעולם כולו, נחשבת לאחת המסגרות המשמעותיות, אם לא המשמעותית ביותר להתפתחותו של הילד בדרכו אל הבגרות. הסיבה לכך, בין היתר ובעיקר, היא השילוב המהותי אשר מתהווה לו באופן טבעי בין מרכז של תוכן, שמעביר לתלמיד חומרים מסוגים שונים ולמטרות שונות, אשר תוכננו ככאלה שיסייעו לו בחייו הבוגרים, לבין הצורך והכורח בהעשרה ובנייה יום יומית של המערכת החברתית של התלמיד (הכהן ורון, 2013).

המערכת החברתית אשר משפרת באופן ניכר את כישוריו החברתיים של התלמיד, מול משימותיו המקצועיות, מתקיימת תוך שילוב, יישום, ועבודה יום יומית, ואפשרית כאשר האקלים הבית ספרי מסייע לכך. אנו נשתמש במושג אקלים כדי לתאר תחושה, תפיסה שחוה כל תלמיד בנוגע לבית הספר שלו. האקלים יכול גם להיות מתואר כרמת איכות החיים הבית ספרית, כמו גם שביעות רצונו, והסתגלותו לבית הספר והמבנה הייחודי שלו (אופלטקה ועטייה, 2007).

האקלים הבית ספרי מושפע ממספר רב של גורמים, אך יש לו השפעה מכרעת בנוגע ליכולת של תלמיד מצד אחד ללמוד בצורה אפקטיבית, ומצד שני להרגיש בטוח. אובדנו של בית הספר כמקום בטוח בעשורים האחרונים, נחקר ומוצה היטב בספרות בעשורים האחרונים, אלו מצביעים על שיעורי אלימות גואים בבתי הספר, ולבטח גם בבתי הספר בישראל, כמו גם לירידה מתמדת של הגילאים אשר חווים ועוסקים באלימות (רולידר, לפידות ולוי, 2000).

אלימות בבתי הספר היא מושג שמכיל כמה וכמה סוגים של תוקפנות שמתחוללת בתוך מרחב בית הספר. היא יכולה להיות אלימות פיזית, אלימות מילולית והיא גם כוללת בתוכה מושגים שהפכו לבעיות מרכזיות בשטח בית הספר כמו בריונות, ואלימות ברשת. האלימות, כך נלמד, היא יותר מכל דבר אחר **תופעה חברתית** ועוצמות הפגיעה שלה נמדדות בצורה הזו, וכך גם היכולת שלה להשפיע מסיבה זו, על האקלים הבית ספרי הוא נרחב ומשמעותי במידה רבה כל כך (הורוביץ, 2006).

באמצעות מחקר שבחלקו כמותי ובחלקו איכותני, ננסה להבין כיצד באים לידי ביטוי ההבדלים שבגישות בתי הספר ודרך התמודדותן עם אלימות. בעוד סוגים שונים של התערבויות נמצאו מוצלחים יותר ומוצלחים פחות בדיכוי ומניעת אלימות, סמינריון זה ייגע באקלים הבית ספרי כמושג שיכול להציע אפשרות למניעה של אלימות בבתי הספר, כמו גם הערכים, אותם צוות המורים מנחיל לתלמידים, מתוקף היותו דתי, או חילוני.

עקב העובדה שהאקלים הוא זה שלמעשה מנחה אותנו כבסיס וגורם מרכזי בפריחה או דיכוי של אלימות, אנו נבדוק האם בתי הספר הממלכתיים-דתיים סובלים משיעורי אלימות גבוהים או נמוכים יותר, וזאת עקב ההנחה שקיימים גם הבדלים בין האקלים הבית ספרי בין סוגי בתי ספר שונים.

2. סקירת ספרות

הקדמה

לצורך יצירת בסיס ידע בנוגע לאלימות בית ספרית, הבנה של מושג האקלים בבית הספר ולבסוף סקירת זרמי החינוך לצורך המחקר שלנו, הזרם הממלכתי והזרם הדתי-ממלכתי, בסקירה ספרותית זו קיימים כמה וכמה תתי נושאים. הסקירה תתחיל בהגדרה הכללית של אלימות בכללותה כתופעה חברתית, שהמשמעויות שלה הם נרחבות ומורכבות עקב האופי החברתית שלה. בסעיף הבא נעבור להתמקד בסוגים השונים של אלימות בבית הספר. בסעיף זה נבין מה נחשב לאלימות בית ספר, בין אם היא אלימות ישירה (אלימות פיזית או מילולית כנגד תלמיד או איש צוות בבית הספר) או עקיפה (כזו שתורמת לאווירה אלימה בבית ספר, כמו למשל, הבאת כלי נשק לבית הספר).

בסעיף השלישי נעבור מהגדרת האלימות הבית ספרית אל הבנת המושג של האקלים הבית ספרי והשפעותיו הנרחבות על יעילות הלמידה ותחושת הנוחות ושביעות הרצון של התלמיד בתוך המרחב של בית הספר. בשלב זה נדע לשלב בין המתרחש בבית הספר וגורמים שונים לכך. לכן הסעיף הרביעי פונה לבדוק את היכולת של צוות המורים, גורם אקלימי מהותי להתמודד עם אלימות וכך לשפר את אקלים בית הספר. סעיף חמש מציג את המגמה הרווחת בעשורים האחרונים של אלימות בשימוש בטכנולוגיות חדשות שפוגעות בתלמיד גם מחוץ לבית הספר.

סעיף מספר שש, פונה לבחון את תרומתן המכרעת של התערבויות באשר הן לשיפור המצב בבית הספר וליצירת אקלים בריא יותר, אשר רמת האלימות בו מופחתת בצורה משמעותית. לבסוף, ניגש להרחיב את הידע שלנו בנוגע לזרמי החינוך אותם בחרנו לחקור, זרם החינוך הממלכתי-דתי וזרם החינוך הממלכתי.

2.1 אלימות ומאפייניה

כדי להבין את המשמעות של האלימות הבית ספרית, וכדי לקרוא אותה בהקשרים הנכונים. נעסוק תחילה באפיון המושג אלימות. אלימות נחשבת לפעולה אשר יוצרת נזק עבור אדם אחר. הורוביץ (2006) יוצר אבחנה בין תוקפנות, אבחנה אשר מתייחסת לפעולה עצמה, כפעולה המתבצעת על ידי אדם, כנגד אדם אחר. לבין אלימות. אם כך, המושג עצמו של אלימות לעומת זאת, מתייחס לתופעה כתופעה חברתית, כלומר, כזו בעלת משמעויות חברתיות. הכוונה במשמעויות חברתיות, היא בכך שעצם הפעולה (הפעולה האלימה) איננה מקובלת לפי הנורמות החברתיות, כלומר, היא כוללת מעטפת של פעולות אנטי חברתיות, אשר מביאים בחובם עוינות כלפי קבוצה או יחידים.

לרוב עוסקים בשני סוגים עיקריים של אלימות, זו הפיזית או זו המילולית, אך לאחרונה גם נוספה לה (ותקבל התייחסות בשלב מאוחר יותר בסקירה) גם אלימות ברשת (Juvonen & Gross, 2008). אלימות יכולה להימדד לפי מספר מדדים, ובהם אם היא ישירה או עקיפה. לדוגמא, באם אדם שולח אנשים אחרים לפגע בשמו. פעולות אלימות נפוצות בבית הספר ומדגישים את עצם הגדרת האלימות כיותר מפעולה פיזית אשר באה ליצור נזקים בגוף, אלא כתופעה חברתית אשר משפיעה על הדרך שבה הנפגע מתקשר באופן כללי בזירה בה הוא סופג את האלימות (הורוביץ, 2006).